

How Did Everything Get Here?

Steve Flatt

Ere kaka Gik Moko Duto Ne Ochopo Kae?

Be Chuech Kata En Bang' Maduong'?

Ere kaka gik moko duto ne ochako? Be gik moko duto ne owuok kanye? Gik ma dhano okwongo ng'eyo gin gik ma ni e alworane, piny ma oko. Ka nyathi matin obiro e pinyini, ong'eyo ji kod gik moko moloyo kaka ong'eyo en owuon. En ng'eyo mathoth kuom gik ma oko moloyo gik ma ni e iye. Kuom kinde, gichako fwenyo ni nitie penjo ewi kama gik moko duto go wuokie. Nyathi matin ahinya nyalo chako penjo penjo e wi kama owuokie kendo penjogo gin mayot e chakruok. Nyathi nyalo penjo ni, "Suwe mantie e kor polo wuok kanye?" Penjo mayot thoro yudo duoko mayot. Ka janyuolno en ng'at ma oyie Nyasaye, Jakristo, duoko nyalo bedo ni, "Nyasaye ema noketogi kanyo." Kapo ni janyuol en ng'at ma ok oyie Nyasaye, ng'at ma ok oyie, duoko nyalo bedo ni, "e kinde machon ne nitie mana gimoro maduong' ma ne owang' kendo gik moko ne ochopo piny e kor lwasi."

Ka gidongo penjogo bedo mapek ahinya, ok mana ni "sulwe ne ochopo kuno nade" kata "dwe ne ochopo kuno nade". Ere kaka wanyalo lero galaksi ma ni kar higni trilion mag ler? Ere kaka wanyalo lero kaka ringruok mar dhano, obwongo mar dhano, ng'ut, kata wang' gin gik ma ng'eny ahinya? Ere kaka wanyalo lero chike duto kod gik ma fiziks timo ma rito gik moko duto kanyachiel? Be gigo duto ne owuok kanye? Penjo ma ng'eny dwaro dwoko ma ng'eny kendo ma winjore. Wadwaro dwoko ma olosi e yo makare ma biro geng'o penjo kod nonro. Bende en gima kare ni owinjore wapenj kuom chakruok, kendo wakwa duoko ma en adier gi weche duto ma ong'ere kendo ma nigi rieko e wang' penjo ma wapenjo kod jogo ma kwedo. En ng'ado bura ne rieko marwa ka wayie gi duoko ma ok en adier kata ma ok ondiki maber.

Wachako neno ni gino ma ochung'ne gik moko duto ma nitie, en gino ma nigi teko ma malo moloyo mar dhano, gino ma nigi teko kod rieko ma malo moloyo kendo gino ma nigi tim makare kod tim makare. Kaluwore gi ler mar wachno, gino ma oting'o nying Nyasaye. Mae e gima Paulo nowacho e Jo-Rumi 1:20, "Nimar chakre chuech piny, kido mag Nyasaye ma ok nenre, tekone ma nyaka chieng', kod kido mare ma Nyasaye, ne oneno maler, kendo ne ong'ere kuom gik ma ne ochue mondo dhano kik bed gi ng'uono." Paulo ne en adier. Ka ok inyal ng'iyo piny kendo neno gima osetim kendo fwenyo ni nitie gik mathoth ma nyiso ni nitie Nyasaye ma nigi teko moloyo mar dhano, ma nigi teko duto, ma nigi rieko duto, kendo ma nigi timbe mabeyo duto, ang'o ma nyalo nyiso ni mano en adier?

Be gik moko duto ne owuok kanye? Gik moko duto ne owuok kuom Nyasaye Maduong' Mogik mar polo kod piny, ma ne oherowa kendo nochueyowa kod gik moko duto ma waneno.

Be en Chik mar Piny kata Teko Maloyo mar Piny?

Ka openje penjo e wi chakruok, ng'eyo ma Jakristo nigo en ni pinyni ne nyaka bed gi chakruok ma malo moloyo mar dhano. Chakruok mar Muma, Wach Nyasaye, wacho ni "E chakruok, Nyasaye nochueyo polo .skendo piny." (Chakruok 1) Gima kamano bende onyisre nyadiriyo e ndiko. "Oumore gi ler kaka gi lewni, Oumo polo kaka hema kendo oketo ng'injo mag ute mage ma malo e wi pi maggi. Omiyo boche bedo gari mare kendo odhi e wi tiende yamo. Omiyo yamo bedo joote mage, kendo omiyo mach bedo jotichne. Ne oketo piny e wi fundament mare." (Zaburi 104) Ng'ano mane ochweyo gik moko duto ma nitie? Nyasaye ema notimo - Nyasaye Wuoro, Wuowi kod Roho Maler.

Bende, Jo-Kolosai 1:16, wacho ni "Nimar kuome ema ne ochwee gik moko duto, gik ma ni e polo kod piny, gik ma nenore kod ma ok nenre, bed ni gin kombe mag loch kata teko kata jotelo kata loch, gik moko duto ne ochweye kokalo kuome kendo ne en. Mago gin dwoko ma Jakristo nyalo yudo. Ere kaka gik moko duto ne ochopo kae? Ne nitie teko moro ma malo moloyo mar dhano.

To kuom joma ne dhi rito paro ni gik moko duto ne owuok kokalo kuom teko mag piny, giyudore e chal ma ok ong'eyo gima nyalo geng'ogi.

Nitie gik ariyo madongo e pinyni. Nitie gik moko kendo nitie teko. Chandruok en ni kata gimoro kata teko onge gi teko moro amora mar loso gikmoko. Gik moko ok loso gik mamoko. Ng'injo mar yien ok loso ng'injo machielo e yo ma ok owinjore. Gik moko kod teko dhi nyime tiyo. En nyadide ma isewinjo ka jo sayans nyisowa ni piny ma wan-go osebedo ka ng'eny? Ne inyisowa ni chieng'wa, ma en sulwe ma ni e galaksi mar sulwe, en chiegni higni mag diere. Ne iparo ni bang' higni bilionde achiel, chieng'wa biro tiyo kod tekone duto. Odhi nyime ng'ado piny. Kapo ni pinywa oting'o gik moko kod teko, to gik ma kamago wuok kanye? Kaluwore gi chik mar piny, ne ok gilosogi giwegi. Be ne giwuok kanye? Kaluwore gi chik mar piny, gin gik ma ng'ato nyalo ng'ado kendo gidhi tiekogi. Ng'ano mane ochweyo ot maduong' mar keno mar teko e chakruok? Sayans mar piny ok ong'eyo dwoko moro amora.

Gima sayans puonjo sani wacho ni ler, kinde moro amora ma ne ochwee, ne owuok kuom gik ma ok ngima. Mano en paro ma kelo mor, ok kamano? E buk moro ma ne ogol ok chon ahinya miluongo ni "Weche kod Dongruok," owacho ni wachno owuon, "Paro ni ngima duto wuok kuom gik ma ok ngima nyaka otimre gi ja sayans ma sani ka oyie ni penjo ma wacho ni, 'Ngima en ang'o?' en mar sayans mar piny." Gima duong' en ni joma wacho ni ne onge gimoro ma ne omiyo ngima obedo gi teko ma malo moloyo mar dhano, nyaka giwach ni ngima nowuok kuom gimoro ma ok

ngima. Kata kamano, mano ng'ado bura e wang' sayans mar ndalogi. Be isewinjo wach mar puonj mar gik ma nyalo timore giwegi, ma en puonj ma ne ohero ahinya e higni mag 1800 ni adier ngima ne owuok kuom gik ma ok ngima? Jomachon ne oyie ni adier, winyo wuok kuom yier faras ma ne iketo e pi. Ah, kata kamano ne obiro ja sayans mong'ere manyinge Louis Pasteur. Nyalo bedo ni isewinjo kuome, ne en ng'at maduong' e chak. Pasteur kokalo kuom gik mathoth ma ne otimo, nonyiso adier mar wach ma ne owach ni ngima ok nyal wuok kuom gik ma ok ngima. Be ineno gima duong'? Be ineno ni jogo ma wacho ni pinyini kod gik ma ni e iye e yo moro, gin mana gik ma ne otimore kinde duto?

Sayans nyaka geng're owuon mondo obed gi paro ma ok en mar chuech. Ka wanono penjo ni, "Gik moko duto owuok kanye?" Ka ne odwoko piny nyaka e yiero, kata ne nitie teko mar chuech ma malo moloyo mar dhano, kata ne nitie mana chik mar piny. Adier onge yiero ma inyalo timo. Ne nyaka bed ni nitie teko moro ma malo moloyo mar dhano.

Be en kae kuom loso kata en kae kuom ng'iyoy?

Par ane adier ni pinywa opong' gi gik mangima milionde mang'eny, kendo gimoro amora kuomgi nigi rieko mang'eny kendo nigi rieko mang'eny moloyo gimoro amora ma dhano oloso. Kowuok e weche mamoko, nyaka bed ni ne nitie rieko mang'eny ma ne oriwre gi tekono ma malo moloyo mar dhano ma ne oketo gik moko duto kae. Ng'utwa oting'o sel maromo milioni mia achiel. Be ing'eyo ni sel moro ka moro matin en gi sistem mar stima ma ng'eny moloyo sistem mar simu ma nitie e taon ma nigi ji 30,000? Be mano ok en gima kelo miwuoro? Penjo en niya, "Be nitie gimoro ma dhano oloso ma wanyalo ng'ado bura ka ok oting'o loso kod loso gi rieko?" Pare kaka sistem mar simu nitie e boma maduong' marom gi boma maduong' mar New York. Par ane swich duto, waya duto ma opuch, kod tudruok mar setlait. Par ane gik moko duto ma ne odonjo e wachno. Pare ng'ato ka nyisi ni onge ng'at ma noloso gik ma kamago. Onge ng'at ma ne ogoyo piche moro amora, ne onge chenro moro amora, kendo onge ng'at ma ne oloso gik ma ne dhi timorego duto, to ne otimore mana mana kaka ne otimore. Ng'at ma fuwo ahinya e piny ok bi yie gi wachno. Oboke ma ng'ato nyalo ng'eyogo wacho ni ka waneno gimoro ma ng'eny kamano, waparo ni en ng'at ma noloso gimoro kendo ni en gi rieko. Kaka en gima kelo ng'ur paro ni gimoro amora ma dhano oloso ne olosi ma onge ng'at ma nolosogi kendo ma onge ng'at ma nolosogi, to en gima ng'ur ahinya paro ni ne onge ng'at ma nolosogi e gik ma ok dhano olosogi, ma moro kuomgi nigi ng'eyo mathoth moloyo? Ong'ut dhano, ringruok mar dhano, ng'ut - sistem maduong'ie moloyo e piny. Ja sayans moro noketo e gaset moro ma osewuok machiegni ni thuolo mar ng'injo achiel mar protin mondo otur kanyachiel e kabedone e yo ma ok opar - thuolo mar mano ne en 1 x 2.02 x 10 ma ne oting'ore nyaka e teko mar 239. Be en gima otimore mana kaka ne otimore kata ne olosi? Jakristo oyie gi weche kaka Zaburi 19:1 ka Daudi nondiko ni, "Polo lando duong' mar Nyasaye kendo polo lando tich mare." Adier ne nitie ranyisi kendo ne en gima ber ahinya.

Be en gima loyo mar dhano kata ma en mar dhano?

Ne en gima loyo mar dhano. Be en loso kata masira? Ne nyaka bed ni ne olosi. To iwacho ang'okuom kido mar Jachuechno? Ayudo ni ji mang'eny e pinywa oyie yie gi adier ni ne nyaka bed ni nitie Jachuech, to ji mang'eny bende paro ni Jachuech ne en teko moro ma ni e kor lwasi, glob moro maduong' mar teko ma ni oko e piny mangima, to ok Nyasaye ma en owuon. Mondo watim kamano, dwarore ni wabed gi paro matut kuom pinywa. Seche moko waneno gik ma ok owinjore gi wachno, to gik ma dhano ma odak e pinyini nigig'eyo ma gin-go mar bedo gi tim makare. Be ok en gima lich ni kaka idhi ng'iyo gik ma ne odak e pinyini kuom higni mathoth, nitie tudruok ma ng'eny ahinya e kind gik ma waluongo ni mabeyo kod ma waluongo ni marach. Ka idok chien e Jo-Misri kata Jo-India mag Amerika kata Jo-Inca kata Jo-Babilon, oganda ma ne onge tudruok e kindgi, kendo kuom duto, chikegi ne chalre e yo ma ng'ato ok nyal ng'eyo. Kinde duto ne en gima ok owinjore ne ng'ato, kinde duto ne en gima ok owinjore ng'ato kuo, kendo kinde duto ne en gima ok owinjore ng'ato owuond. Ne nitie chike mag nindruok e piny moro ka moro kuom ogandago. Nenore ni ne nitie e chuny jogo ng'eyo gima ber kod gima rach ma ne onyuolgo. Gima kamano e piny mangima. Ang'o momiyo e piny mangima waluongo ng'at ma chal gi Hitler kata Saddam Hussein ni ng'at marach? Ang'o ma ne dhi nyiso gik maricho ka ne ok ochwewa gi Jachuech ma nigig'eyo timbe mabeyo? Gik maricho ne dhi bedo mana gik ma ahero mopogore gi gik ma wahero, kendo gik ma wahero ne dhi bedo mang'eny mana kaka nitie ji e wi pinyini, to ok kamano.

Ne omiwa ng'eyo mar tim makare. Ng'eyo tim makare ok wuok kuom gima ok en tim makare. Kapo ni wasewuok e kidi, lowo, kod gik moko, to wayudo ng'eyo kata tim makare kanye?

Wachako neno ni gino ma kelo gik moko duto ma nitie, en gino ma nigig'eyo teko ma malo moloyo mar dhano, gino ma nigig'eyo teko kod riekoma malo moloyo, kendo gino ma nigig'eyo tim makare kod tim makare, kendo kaluwore gi ler, gino ma iluongo ni Nyasaye. Mae e gima Paulo nowacho e Jo-Rumi 1:20, "Nimar chakre chuech piny, kido mag Nyasaye ma ok nenre, tekone ma nyaka chieng', kod kido mare ma Nyasaye, ne oneno maler, kendo ne ong'ere kuom gik ma ne ochue mondo dhano kik bed gi ng'uono." Paulo ne en adier. Ka ok inyal ng'iyo piny kendo neno gima osetim kendo ng'eyo ni nitie gik mathoth ma nyiso ni nitie Nyasaye ma nigig'eyo teko moloyo mar dhano, ma nigig'eyo teko duto, ma nigig'eyo riekoma duto, kendo ma nigig'eyo timbe mabeyo duto, ang'o ma nyalo nyiso ni en adier kuomi?

Be gik moko duto ne owuok kanye? Kowuok kuom Nyasaye Maduong' Mogik mar polo kod piny, mane oherowa kendo nochueyowa kod gik moko duto ma waneno.

Puonj mar Muolo Mawuoro # 1001

Penjo

1. Be teko ma nyaka chieng' kod kido mar Nyasaye nyalo winjore maler kuom gik ma Nyasaye nochueyo?

Ee ___ Ok ___

2. Ere kaka ne ochwe gik moko?

- a. ___ Ma ok ong'ere
- b. ___ Bang' maduong'
- c. ___ ochue kod teko ma nyaka chieng'
- d. ___ Onge achiel kuom weche ma malo

3. En ang'o kuom gik ariyo ma ni e kor polo ma ne ochue?

- a. ___ Wach
- b. ___ Teko
- c. ___ kata

4. Chuech ne otimore kuom masira.

Adier ___ Miriambo ___

5. Kaka ngima mar joma niggi teko moloyo nitie e piny mar le, to be onge tim makare ma dhano odongogo?

Adier ___ Miriambo ___

